

cesc de B. Moll, però també per l'estímul constant que és per a recerques posteriors, que contrastin i rectifiquin, quan calgui, les seves hipòtesis valentes.

CARLES DUARTE I MONTSERRAT
Filòleg i col·laborador de Joan Coromines

EN EL DESPATX DE COROMINES

Josep Carner havia dit a Tomàs Garcés: «Tinc l'honor d'haver estat, cronològicament, el primer ministerial de l'obra de Pompeu Fabra»;¹ jo, també cronològicament, vaig tenir la sort i l'honor de ser el darrer operari del despatx de Joan Coromines. En el despatx de Pineda, hi havien treballat persones eminents, com ara els professors Joseph Gulsoy, Philip D. Rasico o José Antonio Pascual. L'editor de Coromines, Max Cahner, havia passat també llargues jornades treballant amb les cèdules corominianes en el despatx de Pineda. Carles Duarte, filòleg, havia estat el secretari del lingüista, abans de jo.

La taula del despatx de Coromines i la meva estaven separades per la calaixera, el gran cedulari on el lingüista havia anat emmagatzemant el seu saber des de feina més de setanta anys: «Des de 1922, data de les primeres notes preses amb aquest objecte», diu Coromines en el primer paràgraf del prefaci del DECat.

En una carta a Fabra, datada a Mendoza, el 30 d'agost de 1944, hi trobem explicada clarament la manera de treballar de Coromines:

En aquest institut que van crear per a mi tinc materials abundants i adequats: quatre grans sales, mobiliari luxós, dos ordenances i dos auxiliars tècnics (estudiants que han acabat la carrera o es troben al darrer any) sota les meves ordres. Ells han escrit a màquina i per duplicat unes 30.000 cèdules atenint-se als senyals en llapis que jo havia posat en les fonts (encapçalament, i text comprès entre els senyals de començament i fi). [...]

He estat preparant en aquests cinc anys un diccionari etimològic castellà, però al costat de cada cèdula castellana, en feia una o dues per a l'obra catalana paral·lela i d'altres que serviran per a totes dues.

[...] Faig gestions per passar l'any que ve als Estats Units amb alguna beca científica o una càtedra que permetés de treballar, per tal d'acabar la recollida de materials per als dos diccionaris etimològics (hi ha molts llibres i col·leccions inassequibles a Amèrica del Sud).²

1. Josep CARNER (1986), *El reialme de la poesia*, ed. a cura de Núria Nardi i Iolanda Pelegrí, Barcelona, Edicions 62, p. 277.

2. Carta VII de J. C. a P. F. dins *Pompeu Fabra i Joan Coromines: La correspondència dels anys de l'exili* (1998), ed. a cura de Joan Ferrer, Josep Ferrer i Joan Pujadas, Barcelona, Fundació Pere Coromines, col·l. «Textos i Estudis», núm. 1, p. 45-47.

Coromines llegia sempre amb un llapis a la mà a fi de poder marcar qualsevol mot que li cridés l'atenció. Aquesta era la tasca que els filòlegs del seu temps designaven amb un verb que avui ens fa venir un somriure als llavis perquè potser l'associem amb altres activitats que no són estrictament filològiques: *despullar*. De manera que molts de llibres de la biblioteca de Coromines contenen la nota de: «Despullat completament». La sentència es deu prestar a comparacions lúdiques que devien convertir la filologia en una activitat força més divertida del que ens podem imaginar.

La veritat és, però, que després del «despullament», els mots eren copiats en fitxes que en el despatx de Coromines sempre s'anomenaven *cèdules*. Diu el DECat:

CÈDULA [II, 657a22-32]: Modernament ha estat adoptat per les dues grans empreses lexicogràfiques —la de la S. F. de l'IEC i la de Mn. AMAlcover i l'AlcM— per denominar les fitxes o paperetes filològiques i lexicogràfiques; ús que fou seguit també per altres organismes dependents de l'IEC (*cf. it. scheda* usat també amb aquest valor); d'ací el derivat cedulari per al conjunt d'aqueixes cèdules, mot que mancava en el *DOrt*. I que Ed. Fontserè reclamava c. 1925 a Fabra, evidentment perquè el Servei Meteorològic també se'n servia.

Fitxa en el món corominià tenia molt mala anomenada:

FICAR [III, 1011a56-1011b2]: [...] com a terme d'oficina o d'erudició sempre s'ha dit en català cèdula (amb cedulari = cast. *fichero*), com a terme de manyà o fuster és un barbarisme, com a terme de policia [...] potser no és prudent que m'hi fiqui: i si hi ha «esportius» o badocs que imitin els termes policíacs no em sembla de bon gust!

PAPER [VI, 253a4-8]: *Paperam. Paperassa. Paperejar; papereig. Papereta, -peleta*, amb raó rebutjats com a castellanismes, tal com *fitxa* en aquest sentit és alhora afrancesat i acastellanat, per cèdula.

Les cèdules en la cosmovisió de Coromines tenien el que en podríem dir *pedigrí*:

ESCARDALENC [III, 490a13-23]: Cèdula que trobo dins l'opuscle que Balari escriví sobre el mot, escrita amb bella i acurada lletra; és de la mateixa grandària que les que després féu el meu pare a l'Empordà, lletra diferent i més elegant que la d'ell en les de 1898: l'opuscle el vaig heretar d'ell, no sé si rebut del seu mestre Balari, o comprat pel meu pare; però penso que potser Balari començava a despullar Canigó com ho féu amb l'Atl., i s'hi va oblidar o hi deixà expressament aqueixa cèdula com a model per al deixeble Coromines.

A vegades sembla que es tornen trapelles i s'amaguen. El DECat en algunes ocasions es confessa víctima d'aquest bellugueig incontrolat de les paperetes:

LLEU [v, 190a28-33]: En un document de l'Alt Pallars, vaig trobar *llivanta*, en unes afrontacions de Biuse, que pel context em sembla tenir el sentit del llivanya balear (*Capbreu de Rialb*, escrit el 1645, crec en el f° 35ss., i llegit en papers municipals d'allà el 1959, per desgràcia s'ha esgarriat la cèdula i no puc verificar-ho).

Jo mateix vaig ser víctima d'una conspiració de cèdules. Els puc assegurar que l'experiència filològica més tremenda de la meua vida es va produir en el despatx de Coromines un dia que cercava unes cèdules que es trobaven al fons d'un calaix. Vaig haver d'estirar el calaix fins al final, de manera que va sortir de les guies, jo el vaig poder mantenir agafat per la part de davant, però la part del darrere va quedar en posició vertical. Les cèdules van aprofitar aquella oportunitat per escampar la boira: de cop i volta em vaig trobar amb trenta mil cèdules escampades per terra i el calaix —com una boca oberta esdentegada que feia una riallada davant la meua tanoqueria— a les meves mans. Vaig quedar desolat. El professor Coromines —que després, suposo que per consolar-me, em va confessar que a ell una vegada les cèdules li havien fet la mateixa facècia— em va dir lacònicament: «Caldrà fer-les tornar a lloc». Els asseguro que la sensació d'ofec que em va causar fer tornar a la cleda les cèdules disbauxades sols la vaig tornar a tenir força anys més tard quan feia els índexs de mots catalans del DECat, que forma el gruix del volum x d'aquesta obra: allí, amb el meu germà Josep Ferrer i l'amic Joan Pujadas, vam haver d'ordenar 282.251 cèdules que, tot i l'ajut de procediments informàtics, van cuidar matar-nos a tots tres.

Aquell despatx on el temps s'aturava era també l'escenari de secrets, misteris i conspiracions.

El despatx del senyor Coromines i el meu estaven separats pel gran cedulari, de manera que quan tots dos estàvem asseguts treballant no ens vèiem l'un a l'altre. De vegades, el silenci d'aquell santuari del saber lingüístic es veia esquinçat per una veu estentòria que deia: «Ferrer, que hi és?». Com que el temps passava allí d'una manera molt peculiar, el Mestre a vegades s'oblidava de la meua presència i quan em necessitava per a alguna cosa, primer havia d'aclarir si realment hi era.

Allí també, amb l'entranyable professor Joseph Gulsoy preparàvem inofensives conspiracions: a mitja tarda jo li passava una fitxa on, en anglès, li escrivia que potser ja era hora de baixar a la cuina a fer un cafè; el doctíssim i amabilíssim filòleg canadenc em tornava la cèdula amb la resposta: «OK», sempre acompanyada d'alguna pulcra correcció d'estil en la meua nota escrita en anglès.

En aquell despatx, el ritme habitual de silenci i treball sols es veia alterat quan venia el senyor Max Cahner. Cada visita del seu editor era motiu d'una secreta alegria per a Coromines. Quan començàvem la jornada a la tarda m'anunciava: «Avui ve el senyor Cahner». Això era sempre un motiu de goig, que ens permetia de fer una breu pausa en la feina inacabable.

També hi havia misteris en el despatx de Coromines. Un bon dia em va trucar la senyora Carmina Garcia-Roca, persona molt afable que tenia cura de la producció dels volums del DECat i de l'OC, editats per Curial Edicions Catalanes. Em va demanar: «Ferrer, miri d'aclarir què vol dir la creu de mort que hi ha davant de la remissió *Bausà* de l'*Onomasticon*». Efectivament, en l'edició impresa de l'OC, II, 383b4-5 hi apareix el signe tipogràfic conegut amb el nom de *creu de mort* (†) davant del nom *Bausà* que remet a *Bauçà*, nom de lloc i de persona documentat fonamentalment a Mallorca. Jo vaig mirar els originals mecanografiats de l'OC i allí, efectivament, hi havia escrit per la mateixa mà de Coromines la indicació per al tipògraf, que aleshores era el senyor Lluís Crespo, «creu de mort». Davant de l'evidència textual, vaig optar per fer la consulta al mateix doctor Coromines. Ell recordo que em va respondre: «Deu ser cosa del tipògraf». La realitat és, però, que la indicació al tipògraf era escrita per la seva pròpia mà i que ell mateix no havia esborrat el signe de les galerades ni de les compaginades, i així va quedar en el text imprès. És el «misteri de la creu de mort» que forma part també de l'«ardida piràmide» corominiana que, tal com agradava de dir a Salvador Espriu —que, juntament amb Tomeu Rosselló, havia estat alumne de Coromines en les classes de llengua francesa antiga que ell feia a la Universitat de Barcelona en els anys de la República—: «les obres del professor Coromines són més divertides que les novel·les de lladres i serenos». Certament, en el despatx del senyor Coromines, hi havia també misteris dignes de les millors narracions de Sherlock Holmes.

JOAN FERRER

Antic secretari i col·laborador de Coromines
Universitat de Girona

LA MEVA RELACIÓ AMB JOAN COROMINES

La meva relació amb Joan Coromines està estretament lligada a la que ell va mantenir amb el meu pare, Francesc de Borja Moll, que ha quedat força ben reflectida en la seva correspondència, publicada per la Fundació Pere Coromines.¹ Una correspondència que devem a les etapes —seguides, o intermitents— d'allunyament forçat que patiren, i que, tanmateix, resulta fragmentària, no sols per la pèrdua d'un nombre considerable de cartes, sinó també perquè durant molts anys, mantenien sovint comunicacions mitjançant tercers, molt especialment Manuel Sanchis Guarner (l'epistolari del qual amb Coromines durant la seva estada a Mallorca —1943-1959— resultarà sens dubte complementari del que co-

1. *Epistolari Joan Coromines & Francesc de B. Moll* (2000), ed. a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, pròleg d'Aina Moll, Barcelona, Fundació Pere Coromines, coll. «Textos i Estudis», núm. 2.